vaelu kirjeldused ja sellest rahvast võrsunud noormehe traagilise saatuse kujutus paeluvad meid oma tagasihoidliku realismiga. Alles seal, kus autor siirdub hoopis teise sotsiaalsesse miljöösse, paljastub ka tema realismi pinnapealsus ja hingeelu eritluse nõrkus. Igatahes kuulub aga »Vari« ometi kõige väärtuslikumate külajuttude hulka meie kirjanduses. — Järgmises jutustuses »Käkimäe kägu« kordab L. juba hõredamalt ja nõrgemalt sedasama »Varju« ainet, ilma et uusi väärtusi juurde tuleks. Selle vastu on aga tema viimane pikem jutustus »Nõia tütar« vähemalt algupoolel veelgi ühtlasem ja kooskõlalisem kui »Vari«; alles lõpupoole langeb ta autori käsitlusviisile ebakohaseid olusid kujutades õigest toonist välja. — Olemasolevate teadete järgi olla L. kirjutanud veel romaani »Vastu voolu«, kuid selle käsikirja haiguse hoos hävitanud, samuti kui ka värsivormilise näidendi Juhan Maltsvetist. — Nagu öeldud, ei suutnud L. haiguse tagajärjel enam pikemate teoste loomiseks keskenduda. Sellepärast kannab ka tema hilisem proosa katkendlikku ilmet. Ses laadis on ta kirjutanud rea meeleolupilte, mõttemõlgutusi ja allegoorilisi lookesi, millest valik on avaldatud kogus »Elu sügavusest«. Neil töödel pole igatahes seda kirjanduslikku väärtust, mis autori paremail jutustusil enne vaimuhaiguse ajajärku, kuid nad on ometi vajalised tema vaadete ja meeleolude jälgimisel.

L.-i luuletoodang on vast veelgi tähelepanuväärilisem kui tema proosa, kuigi see toodang polnud kaua aega lugejaile kättesaadav ega sel ka hiljemini võinud olla muutunud kirjanduslikes oludes enam nii nähtavat mõju. L.-i värsilooming algas võrdlemisi varakult ja tema esimesed salmid ilmusid ajakirjanduses a. 1885. Neid avaldas ta kõigis lehtedes, mille toimetustesse ta kuulus, kogusummas umbes 70 tööd, nende hulgas mõned tõlked. Kuid neis jälgib ta peamiselt ajajärgu üldist romantilis-ebaisikulist šablooni ega tõuse üle valitseva tasapinna, välja arvatud mõned harvad erandid. Igatahes poleks L. võitnud nendega kuigi väljapaistvat nime eesti lüürikas. Tema väärtuslikum luulelooming algas alles pärast raskemat vaimuhaiguse ajajärku. Nii ilmus temalt a. 1903 kuni tema surmani ajakirjanduses ja mujal samuti umbes 70 luuletust. Valik neist ühes seni avaldamata värssidega ilmus a. 1909 Noor-Eesti poolt avaldatud kogus, mis esmakordselt osutas L.-i omapärast luuletaja-andi. Kuid tõeliselt on tema lüüriline pärandus palju suurem: järele jäänud käsikirjus leidub umbes 1.000 luuletust, kaasa arvatud teisendid ja poolikud visandid. Kui aga viimased ja samuti ka suur osa varasemaid ning hilisemaidki šabloonilisi värsiharjutusi kõrvale jätta, siis jääb järele ometi umbes 300 kirjanduslikult kaaluvat värsivormilist tööd, mis tagavad L.-ile ühe väljapaistvama eesti lüüriku nime.

L. põlvnes romantilisest ajajärgust, kuid elas omakombel kaasa meie kirjanduse arenemise realismi ja uusromantismi vaimus. Tema luuletoodang algas romantiliste motiividega, mille käsitluses tundub Heine ja Koltsovi mõju, kuid siis saavad ikka tugevamaiks naturalistlikult värsked ja sügavalt isiklikud toonid. Ometi ei või L.-i sellesihilises arenemises tõmmata kindlaid piirjooni, vaid kuni lõpuni paneme tähele tema lüürikas mitmesuguseid käsitlusviise. Aineilt peegeldavad L.-i luuletused tema isiklikku traagikat, milles ta oli väga teadlik, siis sügavat rahvuslikku tunnet, armastuse elamusi, loodusmeeleolusid ja mõningaid objektiivseid motiive. Hoopis eriliselt riivab meid tema messianismiluule, milles ta nähtavasti juba käesoleva sajandi alul ennustab Eesti riiklikku iseseisvust. Hoolimata lüürilisest tundepõhjast oli L. ometi õieti tugevalt rõhutatud intellektiga luuletaja, mis avaldub nii tema teoreetilisis vaateis kui ka rohkearvulisis mõttelauludes, aforismides ja epigrammides. See mõtteluule väljendub oma aja kohta haruldaselt täpsas ja plastilises vormis. Selle vastu on muud L.-i luuletused tihtipeale vormilt saamatud, konarlikud ja kehvariimilised. Kuid nende lüüriline tundeküllus ja veenev otsekohesus sunnib unustama need välispuudused ning anduma neid kandvale meeleolule. — Kokkuvõttes kuulub L. eesti kirjanduse kõige omapärasemate ja probleemirikkamate kujude hulka, kelle elu ja looming on leidnud suuremat tähelepanu ning osavõttu kui vaevalt mõne teise oma.

P. Grünfeldt, Mälestusi J. L.-ist (1920); A. Kalamees, J. L.-i loomingust (Uudismaa 1923, nr. 1—2); Kampmann, Peaj. III, 23—50; A. Liiv, J. L. (V. Maa 1923, nr. 277); K. Liiv, J. L.-i viimased eluaastad (Pvl. 1921, nr. 14); J. L(uiga), J. L. (Pvl. 1914, nr. 44, 75, 91); A. Rennit, Mõned mälestused J. L.-ist (Tartu Pvl. 1914, nr. 158); G. Suits, J. L.-i mälestades (Uudismaa 1923, nr. 1); K. E. Sööt, Mälestused J. L.-ist (E. Kirj. 1923, nr. 11); S. Talvik, J. L.-i kirjatööd (Linda 1904, nr. 22—24); F. Tuglas, J. L. (monograafia, 1914); *idem*, J. L. politilise luuletajana (Aja Kaja, 1919); *idem*, Mälestusi J. L.-ist (Kriitika II, a. 1926); *idem*, J. L.-i esivanemad ja noorusaastad (Looming 1926, nr. 8); *idem*, Kaheksa aastat J. L.-i elust (Looming 1927, nr. 4 ja 5); O. Urgart, J. L.-i luuletused a. 1885—1894 (Looming 1926, nr. 10); *idem*, J. L.-i bibliograafia (käsikirjas). *F. T.*